

બુદ્ધિના
બાદશાહ

અક્કલની કિંમત

आदि

पुस्तक संख्या.....

पत्रिका संख्या.....

पुस्तक पर सर्व प्रकार की निशानियां लगायी
वर्जित है। कोई सज्जन पन्द्रह दिन से अधिक देर तक
पुस्तक अपने पास नहीं रख सकते। अधिक देर तक
रखने के लिये पुनः आशा प्राप्त करनी चाहिये।

શ્રી મનોરંજનમાળા : પુણ્ય ૯ મું

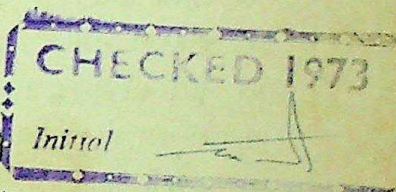
અક્ષલની કિંમત

[સચિત્ર]

સ્વકે પ્રમાણીકરણ ૧૯૮૪-૧૯૮૫

પ્રકાશક રાવલ

(દાલીદાસની બાલવાતો,
બીરબલની બાલવાતોના કર્તા)

કિંમત આઠ આના

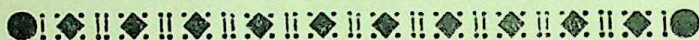
પ્રકાશક

એ. ન. એ. મ. ઠાકરની કંપની

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લિશર્સ

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ-૨

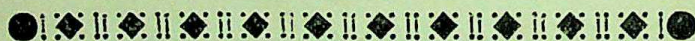
સર્વ હક્ક પ્રકાશકોને સ્વાધીન

અનુક્રમ

વાર્તા	પાન
૧ અકકલની કિંમત	૩
૨ કાગડા કેટલા ?	૮
૩ બુદ્ધિમાન મંત્રી	૯
૪ નારી-ચારે ગુણવાળી	૧૩
૫ લોભિયા વસે ત્યાં ધુતારા ભૂળે ન મરે	૨૦
૬ જીભની મીઠાશ	૨૭
૭ કયી રતુ સારી ?	૨૯
૮ પારસમણિ... ..	૩૧
૯ હોડીની સગવડ કરવા દો	૩૨

આ પુસ્તક રાવપુરા-વડોદરા, અશોક પ્રિન્ટરીમાં, રમણલાલ નાનાલાલ શાહે છાપ્યું, અને નંદલાલ મોહનલાલ હક્કરે એન. એમ. હક્કરની કંપની માટે, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ-૨ થી પ્રકટ કર્યું.

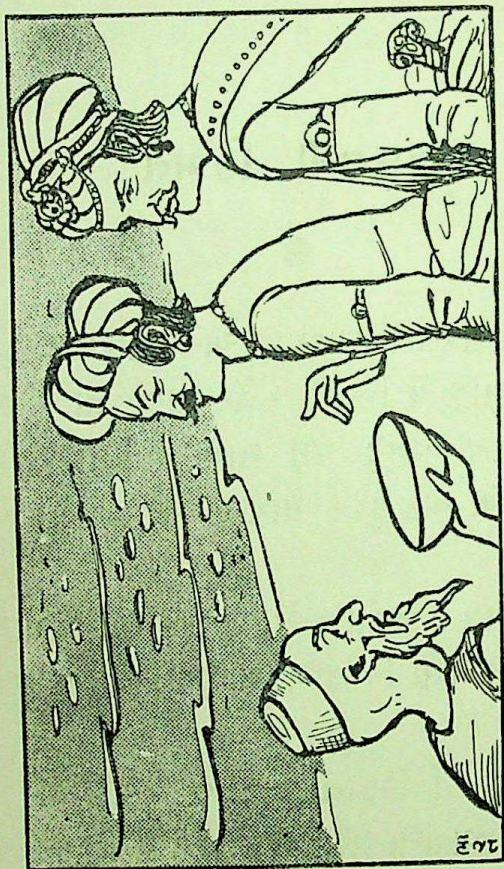
અકલની કિંમત

પહેલી સવારના બાદશાહ અને ખીરબલ ફરવા નીકળ્યા. આખુંયે દિલ્હી શહેર હજુ તો ઊંઘમાં ધસધસાટ સૂતું હતું; પણ સામે આવેલી સડકની ખીજ બાજુએ એક વૃદ્ધ માગણ ખોળો ધરી બેઠો હતો.

‘ખીરબલ ! જો તો ખરો, છે કંઈ આને માગવા સિવાય ખીજે ધંધો !’ વૃદ્ધ માણસને જોઈ બાદશાહે કહ્યું.

‘નામવર, કિંમતની વાત જ ન્યારી છે. એ બિચારાનો માગવાનો ધંધો, એટલે એ ધંધો કરી પેટ ભરે છે.’ ખીરબલે જવાબ આપ્યો.

‘ ધીરજલ ! ને તો ખરો, છે કાંઈ આને માગવા સિવાય બીજો ધંધો ? ’
 વૃદ્ધ માણસને નેઈ યાદશાહિ કહ્યું.

—પાન ૩

આ પ્રમાણે પેલા વૃદ્ધ માગણુની વાત કરતાં કરતાં
બાદશાહ અને બીરબલ, મહેલ ભણી આવી પહોંચ્યા.

તે દિવસે બાદશાહ રાજકાજમાં એટલા બધા
ગુંથાઈ ગયા કે, એમને જમવાની પણ કુરસદ મળી
નહિ. અરે ! જમવા જવાનું પણ યાદ આવ્યું નહિ.

રાજકામ પૂરું થતાં બાદશાહ મહેલ ભણી જવા
લાગ્યા. જતાં જતાં એમણે પ્રશ્ન, ‘ બીરબલ, આજે
સવારે આપણે કોનું મોઢું બેયું હતું કે, અત્યાર સુધી
ખાવાનું પણ ન મળ્યું ? ’

‘ નામવર, આજે સવારે આપણે સડક પર બેસી
ભીખ માગતા માગણુને બેયો હતો. ’ બીરબલે જવાબ
આપ્યો.

‘ હં, ઠીક. એ માણસ અપશુકનિયાળ છે. કાલે
એને ફાંસીએ ચઢાવી દો. ’

બાદશાહનો આ હુકમ સાંભળી બીરબલે વિચાર
કર્યો કે, બિચારા માગણુનું આવી બન્યું !

બીજે દિવસે સવારે પેલા વૃદ્ધ માગણુને બાદ-
શાહના દરબારમાં હાજર કરવામાં આવ્યો. નામવરે

એને ફાંસીએ ચડાવી દેવાનો હુકમ કર્યો, કારણ, આ અપશુકનિયાળ માણસ વધારે વખત જીવતો રહે તો ખીન્નઓને પણ દુઃખરૂપ થઈ પડે.

બાદશાહનો હુકમ સાંભળ્યા પછી પેલા વૃદ્ધ હાથ જોડી દરબારમાં જોડેલા અમીર ઉમરાવો ભણી જોઈને કહ્યું, 'નામવર, આપને તો ગઈ કાલે મારું મોઢું જોવાથી ખાવાની કુરસદ ન મળી, એટલા માટે આપે મને ફાંસીએ લટકાવવાનો હુકમ કર્યો છે. એ વાત મને કબૂલ છે, પણ આ બાબતમાં મારે એટલું જ કહેવાનું છે કે, આપને જેમ મારું મોઢું જોવાથી ખાવાની કુરસદ મળી નહોતી, તેમ મને આપ નામવરનું મોઢું જોવાથી ફાંસીએ ચડવાનું મળ્યું છે ! તો આ પ્રમાણે આપણે બંને અપશુકનિયાળ છીએ !!'

આ સાંભળી બાદશાહે ખીરબલ ભણી જોયું અને હસ્યા.

ખીરબલે ઊભા થઈને કહ્યું, 'નામવર, આ વૃદ્ધ માણસ જે કહે છે તે સાચું છે. નામવર, આપ પણ અપશુકનિયાળ તો ખરા જ !'

બાદશાહે તુરત જ પેલા વૃદ્ધને ફાંસીએ ચઢાવવાનો
હુકમ રદ કરતાં તેને પૂછ્યું, 'આ પ્રમાણે બોલવાની
યુક્તિ તને કોણે બતાવી ?'

'નામવર, રાજા બીરબલજીએ.' વૃદ્ધે જવાબ
આપ્યો.

આ સાંભળી સિંહાસન પર બેઠેલા અકબરના
આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. એમણે પોતાની પાસેની
જરીની શાલ બીરબલને ઇનામમાં આપતાં કહ્યું,
'વાહ ! બુદ્ધિધન બીરબલ, વાહ ! આજે મને ખબર
પડી કે, ઉંમર કરતાં અકકલની કિંમત મોટી છે.'

કાગડા કેટલા ?

‘દિલ્હીમાં કેટલા કાગડા હશે ?’ બાદશાહે પૂછ્યું, આ સવાલ સાંભળી ત્યાં બેઠેલા બધા મૂંગા મોઢે બેસી રહ્યા. કોઈની પણ હિંમત નહોતી કે, બાદશાહના આ સવાલનો જવાબ આપી શકે.

દરબારમાં બીરબલ આવી પહોંચતાં બાદશાહે તેને પણ એજ સવાલ પૂછ્યો. આ સાંભળી બીરબલે તરત જ જવાબ આપ્યો, ‘નામવર, દિલ્હીમાં ચૌદ હજાર ચારસો અને ચોવીસ કાગડા છે.’

‘જે કદાચ ઓછા-વત્તા હોય તો ?’ બાદશાહે પૂછ્યું.

‘હજૂર, જે ઓછા થાય તો સમજવું કે, એટલા કાગડા પરદેશ પોતાના દોસ્તોને મળવા ગયા છે; અને જે વધારે હોય તો જાણવું કે એટલા કાગડા પરદેશથી પોતાના દોસ્તોને મળવા આવ્યા હશે. આ કારણથી વસ્તિ વધે કે ઘટે તે માટે હું જવાબદાર નથી !’ બીરબલે ખુલાસો કર્યો.

બીરબલનો આ ચતુરાઈભરેલો જવાબ સાંભળી બાદશાહ ખુશ થયા અને ખૂબ હસ્યા.

બુદ્ધિમાન મંત્રી

શહેનશાહ અકબરશાહ શિકારના ઘણા જ શોખીન હતા. એ જ્યારે જ્યારે શિકારે જતા ત્યારે કેટલી યે લીલીછમ વાડીઓ અને પાકથી લચી પડેલાં ખેતરોને ઉજ્જડ મેદાન જેવી બનાવી મૂકતા. એક દિવસ બધા ખેડતો ભેગા મળી ખીરબલ પાસે આવ્યા અને કહ્યું, 'ખીરબલજી, ગમે તેમ કરી આપ બાદશાહ સલામતના હદ બહારના શિકારના શોખને દૂર કરાવો, તો મોટી મહેરબાની.' ખીરબલે જવાબ આપ્યો, 'ભલે, તમે કહો છો તે મુજબ હું બાદશાહના શિકારના શોખને છોડાવીશ.'

બાદશાહનો શિકારનો શોખ દૂર કરવા માટે ખીરબલે એક દિવસ લાગ શોધીને તીર ફેંક્યું.

એ દિવસે નામવર અને ખીરબલ શિકારે ગયા હતા. બાદશાહ એક સિંહની પાછળ પડ્યા હતા.

સિંહ તો ગુફામાં જઈને ભરાયો. ઘણીએ રાહ ભેઠ પશુ ગુફામાંથી સિંહ બહાર આવ્યો જ નહિ. આખરે થાકીને બદશાહ અને ખીરબલ એક મોટા વડના આડ નીચે આરામ લેવા બેઠા. આ વડની ડાળીઓ ઉપર બે ધુવડનાં ટોળાં એક ખીજની સામસામાં ડાળ પર બેસી શોરબકોર કરતાં હતાં. આ શોરબકોર સાંભળી બાદશાહે પૂછ્યું, ‘ખીરબલ, આ બંને સામસામે બેઠેલાં ધુવડનાં ટોળાં અંદર અંદર શા માટે લડે છે?’

ખીરબલે થોડી વાર સુધી આડની ડાળીઓ પર બેઠેલા ધુવડનાં ટોળાં સામે બેયું.

‘નામવર, એક ખીજની સામે બેઠેલા આ બંને ધુવડો વેવાઈ થાય છે.’ ખીરબલે બંને ટોળીના આગેવાન ધુવડોને બતાવતાં કહ્યું.

‘તો પછી વેવાઈ વેવાઈ વચ્ચે તકરાર થવાનું કારણ શું?’

‘નામવર, વાત એવી છે કે, આ તરફ બેઠેલો ધુવડ કન્યાનો બાપ છે, અને પેલી તરફ બેઠેલો ધુવડ વરનો.

બાપ છે. વરનો બાપ કન્યાના બાપ પાસે લગ્નની કંકોતરી લેવા આવ્યો છે. કન્યાનો બાપ કહે છે કે, જે તમે અમને વરણામાં પચીસ ઉજ્જડ મેદાનો આપવા કબૂલ થાઓ તો જ હું કંકોતરી દઉં, અને મારી દીકરીનાં લગ્ન કરું. પણ વરનો બાપ કહે છે કે, તમે હમણાં થોભી જવ. બે-ચાર મહિના પછી હું તમને પચીસ શું, પણ ત્રીસ ઉજ્જડ મેદાનો વરણામાં આપીશ.' આટલું કહી બીરબલે બાદશાહના મોઢા સામે જોયું.

બીરબલ, આમ કેમ ?' બાદશાહે નવાઈ પામી પૂછ્યું.

‘શું નામવર !’

‘જે હમણાં પચીસ પણ ઉજ્જડ મેદાનો આપી શકતો નથી, તે થોડા દિવસ પછી ત્રીસ ઉજ્જડ મેદાનો કેવી રીતે આપી શકશે ?’

‘સાંભળો....નામવર. આપના આ સવાલનો જવાબ આપતાં વરનો બાપ કન્યાના બાપને કહે છે કે, ‘આપણા શહેનશાહ અકબરશાહ હદ ઉપરાંત

શિકારના શોખીન છે. આજ સુધીમાં એમણે ઘણી લીલી-છમ વાડીઓ અને ખેતરોને ઉજ્જડ મેદાન બેવાં કરી મૂક્યાં છે. એટલે હવે થોડા વખતમાં ખીજાં વધારે ઉજ્જડ મેદાનો કરી મૂકશે. આવી રીતે હું તમને પચીસ નહિ પણ ત્રીસ ઉજ્જડ મેદાનો તમારી દીકરીના વરણામાં આપીશ.' ચતુર ખીરબલે તાક્યું તીર ફેંકી મનમાં હસવા માંડ્યું.

ઉપરની વાત સાંભળી બાદશાહને મનમાં થયું, મારો શિકારનો અનહદ શોખ માત્ર પોતીકા આનંદ માટેનો જ છે. મારા શોખને લઈ ખીજાને કેટલું બધું નુકસાન થાય છે, તેની મને જરૂર પણ બબ્બર નહોતી. આજે મારા બુદ્ધિમાન મંત્રી ખીરબલે મને એનું પૂરેપૂરું ભાન કરાવ્યું. સાબાશ, ખીરબલ, સાબાશ !

ત્યાર પછી બાદશાહ કોઈ દિવસ શિકાર કરવા ગયા નહિ.

નારી-ચારે ગુણવાળી

‘ખીરબલ, જેનામાં ચારે ગુણ એક સાથે હોય તેને તું લઈ આવ. ’ નામવરે આજ્ઞા કરી. ખીરબલ વિચારમાં પડ્યો કે, આ ચારે ગુણવાળાને ક્યાં શોધવો ! એ તો આમ વિચાર કરતો કરતો ઘેર ગયો. ઘેર એની પુત્રીએ પોતાના પિતાને ચિંતામાં પડેલા બ્રેઈને પૂછ્યું, ‘ પિતાજી, આજે તમે શા વિચારમાં છો કે, મારી સાથે વાત પણ નથી કરતા ? ’

‘ બેટા, બાદશાહે મને જેનામાં એક સાથે ચારે ગુણ હોય તેને લઈ દરબારમાં હાજર થવાનું કહ્યું છે. હવે હું એ વિચારમાં છું કે, આ ચારે ગુણવાળો

મને ક્યાં મળે ? ' ખીરબલે પોતાની પુત્રીને જવાબ આપ્યો.

' અરે પિતાજી, એમાં તે તમે શું મોટી મૂંઝવણમાં પડી ગયા ? કાલે તમારી સાથે મને પણ દરબારમાં લઈ જાજે. હું નામવરને એમના પૂછેલા સવાલનો જવાબ બરાબર આપીશ. ' પુત્રીએ કહ્યું.

આ સાંભળી ખીરબલ બોલ્યો, ' અરે બેટા, તું પણ શું મારી મશકરી કરે છે ? આ સવાલનો જવાબ હું પણ નથી આપી શકતો, તો પછી તું કેવી રીતે આપી શકીશ ? '

' પિતાજી, તમે મારા પર વિશ્વાસ રાખો. હું બાદશાહને એમના સવાલનો બરો જવાબ નક્કી આપી શકીશ. તમે જરા પણ ચિંતા ન કરો. ' ખીરબલની પુત્રીએ કહ્યું.

' ભલે બેટા, તું કાલે સવારે મારી સાથે દરબારમાં આવજે. '

ખીજે દિવસે સવારે ખીરબલ અને એની પુત્રી બાદશાહના દરબારમાં આવ્યાં.

ખીરખલ દરખારમાં આવી પહોંચતાં બાદશાહે
પ્રશ્ન્યું, ‘ કેમ ખીરખલ, જેનામાં ચારે ગુણ એક સાથે
હોય એને તું લઈ આવ્યો કે નહિ ? ’

‘ નામવર, આપના એ સવાલનો જવાબ આ
મારી સાથે આવેલી મારી દસ વરસની પુત્રી આપશે. ’
ખીરખલે કહ્યું.

બાદશાહ ઊંચેરા સિંહાસન પર બેઠા હતા.
આબુબાજુ અમીર ઉમરાવોથી દરખાર ભરાયો
હતો. બાદશાહની સામે ખીરખલની પુત્રી વંદન કરતી
ઊભી હતી.

‘ બેટા, તારું નામ શું ? ’ બાદશાહે પ્રશ્ન્યું.

‘ નામવર, તારામતી. ’

‘ તને બોલતા આવડે છે ? ’

‘ જી, નામવર, થોડું ઘણું બોલતાં આવડે છે. ’

‘ થોડું ઘણું એટલે શું ? ’

‘ નામવર, મારા વડીલ બોલે છે, એમના
કરતાં થોડું, અને મારા કરતાં જેઓ નાનાં છે,
એમને મારે બોલતાં શીખવવું જોઈએ, એટલે એમના

કરતાં ઘણું. આમ થોડું-ઘણું મને ખોલતાં આવડે છે.’
તારામતીએ સુંદર જવાબ આપ્યો.

‘તું ખરેખર તારા પિતા જેવી જ બુદ્ધિશાળી
છે ! હવે કહે જોઈ ? કેનામાં ચારે ગુણ એક સાથે
હોય છે ?’ બાદશાહે ખીન્ને સવાલ પૂછ્યો.

‘નામવર, ચારે ગુણ એક સાથે નારીમાં
વસ્યા છે.’

‘શું કહ્યું, બેટા ?’ બાદશાહે અન્યથા થઈને
પૂછ્યું.

‘નામવર, આપ જે કહો છો તે એકી સાથે
ચાર ગુણ દરેક નારીમાં સ્વાભાવિક રીતે જ વસેલા હોય
છે.’ તારામતીએ કહ્યું.

‘કયા કયા ?’

‘શરમ, બેશરમ, ખીક અને નીડરતા. આ ચારે
ગુણ દરેક નારીમાં એકી સાથે છે.’

‘કેવી રીતે ? કહે જોઈએ ?’

‘નામવર, પોતાનાં લગ્ન થયા પછી પહેલી
વખત જ્યારે નારી સાસરે જાય છે ત્યારે એ સૌથી

વધારે શરમાળ બને છે. ’

‘ ખરું કહ્યું, બેટા. ’ બાદશાહ ખુશ થયા.

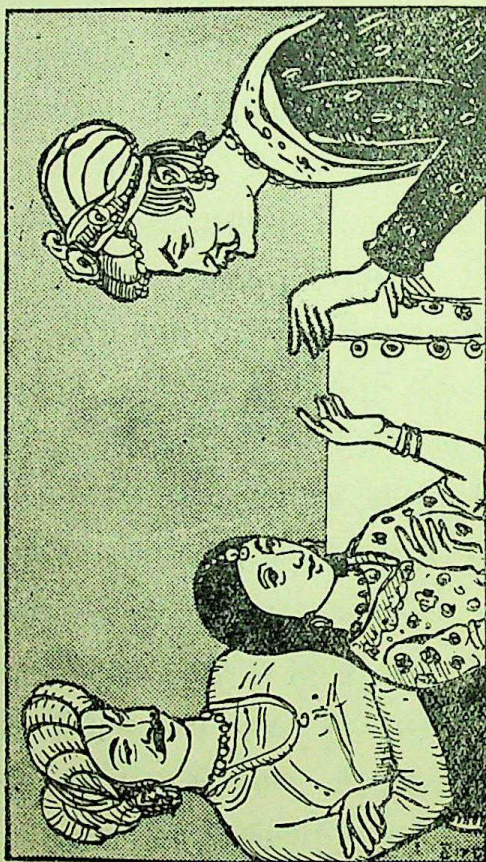
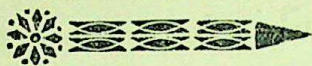
‘ નામવર, જ્યારે લગ્નપ્રસંગ હોય ત્યારે બધી સ્ત્રીઓ ભેગી મળી ફટાણું ગાય છે. આ વખતે નારી તદ્દન બેશરમ બની જાય છે. ’

‘ સાબાશ, બેટા ! સાબાશ. ’

‘ વળી નામવર, જ્યારે અંધારી રાતના પોતાના જ ઘરમાં મિયાઉં કરતી બિલાડીને કાઢવાનું કોઈ એને કહેશે તો એ, ‘ના બાપ ! હું તો બહુ બીઉં છું, એમ કહી દેશે. ’

‘ ખરી વાત છે, બેટા. ’

‘ અને નામવર, પોતાનો પતિ માંદો પડ્યો છે, અથવા એને અકસ્માત નડ્યો છે, એમ કોઈ એને ખબર આપે તો એ પોતાના પ્રાણની જરૂરી પણ પરવા કર્યા વગર એ જ્યાં હશે ત્યાંથી પોતાના પતિની પાસે આવશે, અને એને પડખે બેસી એ પૂછશે, ‘ નાથ ! નાથ ! બોલો ! કેમ બોલતા નથી ? હું આવી છું. ’

પોતાના ગળામાંથી હીરાનો હાર કાઢી એને આપ્યો.
(—પાન ૧૯—)

‘આ વખતે એ નીડર બને છે; કારણ કે આ વખતે તેને કોઈનો પણ ડર લાગતો નથી.’

ઉપરનો જવાબ સાંભળી બાદશાહ સિંહાસન પરથી નીચે ઊતર્યા, અને પોતાના ગળામાંથી હીરાનો હાર કાઢી એને આપ્યો, અને કહ્યું, ‘બેટા, તું ખરેખર બુદ્ધિશાળી છે. લે આ હીરાનો હાર.’ બાદશાહને બીરબલની પુત્રીને પોતાનો હાર આપતાં બ્રેઈ આખો દરબાર ખુશખુશાલ થઈ ગયો.

લોભિયા વસે ત્યાં ધુતારા ભૂખે ન મરે

આપણામાં કહેવત છે ને કે, 'લોભિયા વસે ત્યાં
ધુતારા ભૂખે ન મરે.'

દિલ્હીમાં ચમન ઠગારો નામનો એક બાહોશ
ઠગ હતો. એ ભોળા લોકોને પોતાના પંજમાં ફસાવી.
પૈસા કઢાવી, પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો.

એક દિવસ ચમન ઠગને વિચાર થયો કે, કોઈ
લોભી શેઠિયાને ફસાવીએ તો આખી જિંદગી સુધી
ચાલે એટલું ધન મળે. આમ વિચાર કરી એણે પોતાના
કામની શરૂઆત કરી દીધી.

ચમન ધુતારે દિલ્હીના એક લોભિયા શેઠિયા
સાથે ગાઢ મિત્રતા કરી. એક દિવસ લોભીચંદ શેઠને
પોતાને ત્યાં જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું. શેઠ તો
એને ત્યાં જમવા ગયા. જમતાં જમતાં ચમન ઠગે

પોતાના ચાર મિત્રોને શેઠની ઓળખાણ કરાવી.
લોભીચંદ શેઠ જમીને પોતાના ઘર ભણી વળ્યા.

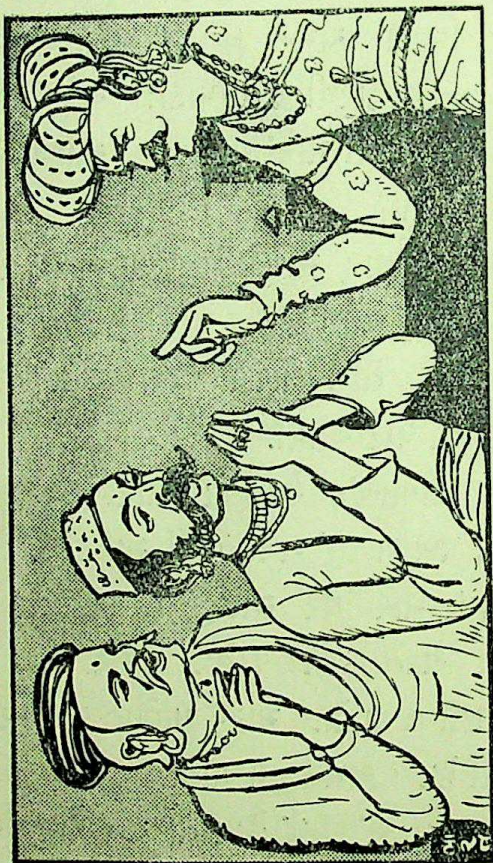
બીજે દિવસે ચમન ધુતારો લોભીચંદ શેઠને
ઘરે ગયો, અને બહારથી બ્રમો પાડી: ‘અરે! લોભી-
ચંદ શેઠ! તમે ભૂલથી મારું માણેક લઈ આવ્યા છે, તે
મને પાછું આપો.’

‘ભાઈ! મેં તારું માણેક જોયું પણ નથી. વળી તે
હું શા માટે અહીં લાવું?’

બિચારા શેઠ તો વિચારમાં પડ્યા કે આ શું? આ
તો ધરમ કરતાં ઘાડ આવી.

‘પણ લોભીચંદ શેઠ, મેં મારા ઘરમાં ચારે
તરફ જોયું, પણ મળતું નથી. વળી ગઈ કાલે તમારા
સિવાય કોઈ મારે ઘરે આવ્યું જ નથી.’ ચમન
ધુતારો તે શેઠને ગળે પડ્યો. ‘હવે શેઠ, બધી
ચાલાકી કરવી જવા દો. મારું માણેક ગુપચુપ મને
પાછું આપી દો.’ ચમને હમ માર્યો.

‘પણ ભાઈ, મેં લીધું હોય તો તને પાછું આપું
ને? કાંઈ મારા ઘરમાંથી કાઢીને થોડું અપાય છે?’

બોરબહે અને જલ્લાની વાત સાંભળી.

(-પાન ૨૩)

‘ત્યારે તો હવે બાદશાહના દરબારમાં જઈ ફરિયાદ કરવી પડશે.’ ચમને છેલ્લો પાસો ફેંક્યો.

ચમનની આ દાદાગીરી જોઈ લોભીચંદ શેઠે કહ્યું, ‘હવે જા, જા, તારાથી જે થાય તે કરી લેજે.’ આ પ્રમાણે સાંભળી ચમન સીધો ફરિયાદ કરવા બાદશાહના દરબારમાં ગયો.

બીરબલે બન્ને જણાંની વાત સાંભળી. ફરિયાદી ચમન ધુતારાએ ચાર સાથીદારોને રજૂ કર્યા. બીરબલે પૂછ્યું, ‘સાથીદારો ! તમે સાચેસાચું કહેજે કે, તમે ચમનભાઈનું માણેક જોયું હતું ને !’

‘જી, હા, નામવર.’ ચારે જણા શીખવવ્યા મુજબ બોલ્યા.

‘ઠીક ત્યારે, જાઓ. હું તમને આ કાદવ આપું છું, તેમાંથી તમે દરેક જણ તે માણેકનો જેવો ઘાટ હતો, તેવો ઘાટ ઘડી લાવો.’ પછી તેણે ચોકીદારને બોલાવીને કહ્યું, ‘આ ચારે જણાને જુદાજુદા ઓરડામાં પૂરી દે. જ્યારે તેઓ માઠીમાંથી માણેકનો ઘાટ ઘડી લે, ત્યારે તે ઘાટને લઈ તેમને મારી પાસે લાવજે.’

બીરબલના હુકમ મુજબ એ ચારે જણાને માટીનો કાદવ આપીને બુદ્ધાબુદ્ધા ઓરડામાં પૂરી દીધા.

આ ચાર સાક્ષીદારોમાં એક હનુમ, બીજો દરજી, ત્રીજો સુથાર, અને ચોથો મોચી હતો. ચારે જણમાંથી કોઈએ કદી પણ પોતાની જિંદગીમાં માણેક કેવું હોય છે, એ જોયું જ નહોતું, એટલે તેમને માણેકનો કેવો ઘાટ હોય તેની ક્યાંથી ખબર હોય ?

હનુમે તો માટીમાંથી અસ્ત્રાના જેવો ચપટો ઘાટ ઘડીને આપ્યો; કારણ, એક વખત એને એના બાપે કહ્યું હતું: 'બેટા અસ્ત્રો તો હીરા માણેકની જેમ સંભાળપૂર્વક રાખવો.'

દરજીએ સોય જેવો લાંબો પાતળો ઘાટ ઘડીને ચોકીદારોને આપતાં કહ્યું, 'લે ભાઈ, જા. લઈ જા બીરબલ પાસે. મારા બાપા તો દરરોજ મને કહે છે કે, બેટા સોય જાળવજે. હીરા માણેકના મૂલની છે.'

સુતારે વાંસલાના જેવો આબેહૂબ ઘાટ ઘડ્યો.

એ જોઈને માણસ ઘડીભર ભુલાવામાં પડી જાય કે, આ ખરેખર વાંસલો જ છે.

હવે મોચીએ તો કોઈ દિવસ માણેકતું નામ જ સાંભળ્યું નહોતું. એ તો બિચારો ખોટી સાક્ષી આપવાથી થોડાઘણા પૈસા મળશે એ આશાથી આવ્યો હતો. એણે વીંધણાના જેવો ઘાટ ઘડ્યો, અને ચોકીદારને આપતાં કહ્યું, 'લો ભાઈ, આવું હતું, માણેક!'

ચોકીદારે દરેક જણનો ઘડેલો ઘાટ ખીરબલ પાસે લાવી હાજર કર્યો. ખીરબલે આ ઘાટને ઘડનારાઓને બોલાવી મંગાવ્યા. આ ચારે જણે ઘડેલા ઘાટને જોઈ ખીરબલ હસી પડ્યો અને કહ્યું, 'નામવર, આ જોતાં મને લાગે છે કે, ફરિયાદીના ચારે સાક્ષીઓમાંથી કોઈએ પણ માણેક જોયું લાગતું જ નથી. માટે હવે ફરિયાદીને મારી પાસે હાજર કરો.'

ફરિયાદી ચમન ધુતારાને ખીરબલ પાસે હાજર કરવામાં આવ્યો. 'ચમન શેઠ, સાચેસાચું કહો કે, તમારી પાસે માણેક હતું? નહીંતર ફાંસીને માંચડે લટકવું પડશે.'

ફાંસીનું નામ સાંભળી, તેમ જ પોતાના ચારે સાથીદારોએ ઘડેલા ઘાટને જોઈ, ચમન ઠગ ગભરાયો, અને સાચેસાચું કહી દીધું, ‘ના સાહેબ, માણેક નહોતું.’

‘તો પછી લોભીચંદ શેઠ પર ખોટી ફરિયાદ શા શા માટે કરી?’ બાદશાહે પુછ્યું.

‘નામવર, લોભીચંદ શેઠ પાસેથી પૈસા કઢાવવાનો આ ત્રાગડો રચેલો હતો. આ ચારે સાક્ષીદારોને થોડાઘણા પૈસા આપી અહીં ખોટી સાક્ષી આપવા બોલાવેલા હતા. પરંતુ નામવર, એ લોકો મેં લીધેલી પરીક્ષામાં પકડાઈ ગયા છે.’ ખીરબલે બધી વાતનો ખુલાસો કર્યો.

ખીરબલે ચમન ઠગને સખ્ત સજા કરી જેલમાં ધકેલી દીધો. જેથી તે ફરી વખત બીજા કોઈને ફસાવી ન શકે.

જીભની મીઠાશ

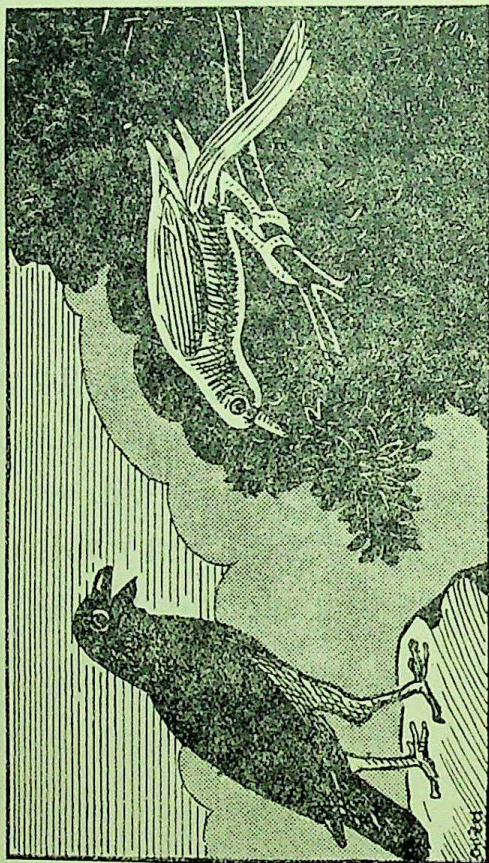
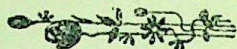

‘બીરબલ, લોકો કોઈને માન આપે છે, અને કોઈને ધિક્કારે છે. એનું કારણ શું?’ બાદશાહે પૂછ્યું.

‘નામવર, એનું કારણ જીભની મીઠાશ છે. જુઓ, કાગડો કોઈનું પણ બગાડતો નથી, અને કોયલ કોઈને પણ કાંઈ દેતી નથી, છતાં માત્ર જીભની મીઠાશ અને કડવાશને લઈ તેઓ માન અને ધિક્કારને પાત્ર બને છે.’

૨૮

જામની મીઠાશ અને કડવાશને લઈ તેઓ માન અને ધિક્કારને પાત્ર બને છે.
(-પાન ૨૭)

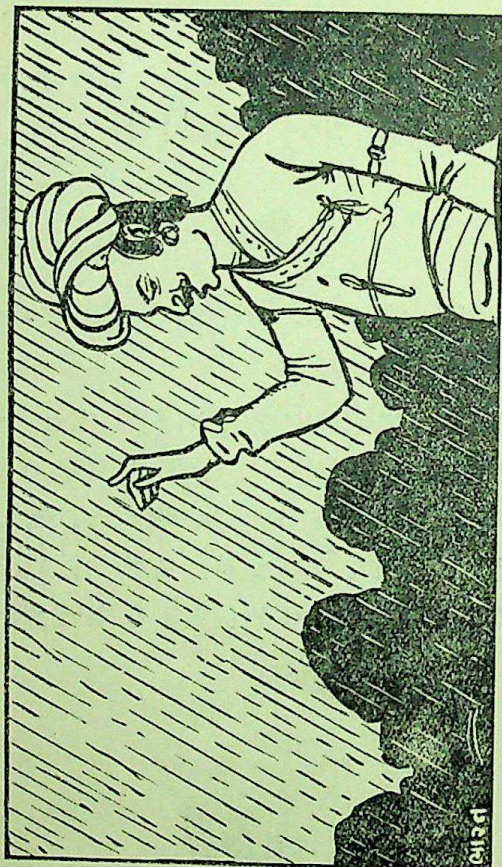
કઈ ઋતુ સારી ?

‘બીરબલ, શિયાળો, ઉનાળો, અને ચોમાસું, એ ત્રણેમાંથી કઈ ઋતુ સારી ?’

‘નામવર, બધી ઋતુ કરતાં ચોમાસું સારું; કારણ, એ ઋતુમાં વરસાદ પડવાથી અનાજ તથા રૂં પાકે છે. એથી દરેક જણને ખાવા અનાજ, અને શરીરને ઢાંકવા કપડાં મળે છે. જો એ ઋતુ ન હોત તો બધુંએ નકામું.’ બુદ્ધિવન બીરબલે જવાબ આપ્યો.

બધી ઋતુ કરતાં ચોમાસુ સારું.
(-યાન ૨૯)

પારસમણિ

એક વખત બાદશાહેને કોઈએ પૂછ્યું. 'શું
આપની પાસે પારસમણિ છે ?'

આ સાંભળી બાદશાહે તરતજ ખીરબલનો હાથ
પકડી કહ્યું, 'આજ મારો પારસમણિ છે. જેવી રીતે
પારસમણિના સ્પર્શથી લોઢા જેવી ધાતુ સોનું બની
જાય છે તેવી જ રીતે બુદ્ધિશાળીઓના સમાગમથી
મૂર્ખાઓ પણ પંડિત બને છે.

'જેમ પારસમણિ મળવો દુર્લભ છે, તેવી જ રીતે
ખીરબલ જેવો બુદ્ધિધન મળવો પણ દુર્લભ છે.'

આ જવાબ સાંભળી પ્રશ્ન પૂછનારો ઘણો જ
ખુશ થયો અને બોલ્યો, 'ખરેખર, આપે સત્ય
વાત કહી.'

હોડીની સગવડ કરવા દો.

એક દિવસ બાદશાહ અને બીરબલ ફરતા ફરતા
એક ગામમાં જઈ ચડ્યા. ત્યાં અચાનક એક માણસનો
ભેટો થઈ ગયો. બાદશાહે પેલા માણસને પૂછ્યું,
'તારું નામ શું ?'

'ગંગા-રામ.' એણે કહ્યું.

'તારા બાપનું નામ શું ?'

'જમના-દાસ.'

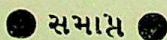
'તારી માનું નામ શું ?'

'સરસ્વતી.'

'તારા ભાઈનું નામ શું ?'

'નર્મદા-શંકર.'

આ બધી નદીઓનાં નામ સાંભળી બીરબલ
બાહ્યો, 'નામવર, જરા ઊભા રહેજો. મને હોડીનો
બંદોબસ્ત કરી લેવા દો; નહીંતર આપણે આ બધી
એકસામટી નદીઓમાં તણાઈ જઈશું !

નવું ચિત્રમય બાલ-કુમાર સાહિત્ય

મૂરખલાલનાં પરાક્રમે સેટનાં ૨-૧૨	કુમાર કથાઓ	૩-૦
ચરીત્ર રત્નો સેટ ૧ લો ૨-૧૨	ચાણક્ય	૨-૦
ચરીત્ર રત્નો સેટ ૨ જો ૨-૧૨	ખરકું રણુ	૨-૦
બુદ્ધિનો આદશાહ સેટના ૨-૧૨	વિક્રમની વાતો	૪-૮
ટાગોરની બાલવાતો ૨-૦	બુદ્ધિ વિલાસ	૫-૦
ચતુર સુબાણુ ૧-૮	જય ગુજરાત	૧-૪
ખીરખલની ચિત્રમય બાલવાતો ૩-૦	દાદાજીનું ડહાપણુ	૩-૮
ફતુલા ફાંકડાના પરાક્રમે ૧-૪	અક્કલ અજમાવો	૩-૦
કવિ કાલીદાસની બાલવાતો ૨-૮	ખેલાડી	૩-૦
અમારાં ગીત ૦-૬	ખાટલીનો ખૂય	૩-૦
રાસ કાકિલા ૦-૭	ફીલુ યાને વીંટીની શોધમાં	૨-૦
પાયલ બાજ ૦-૭	ખાની વાતો	૨-૦
મામાનું ઘર કેટલે ? ૨-૦	આદમમીયાં	૧-૪
બહુધ ચક્કી ૩-૦	સમર્થ રામદાસ	૦-૬

: મળવાનું સ્થળ :

એ ન. એ મ. ઠ કું ર ની કં પ ની

બુકસેલર્સ : પબ્લીશર્સ • ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨